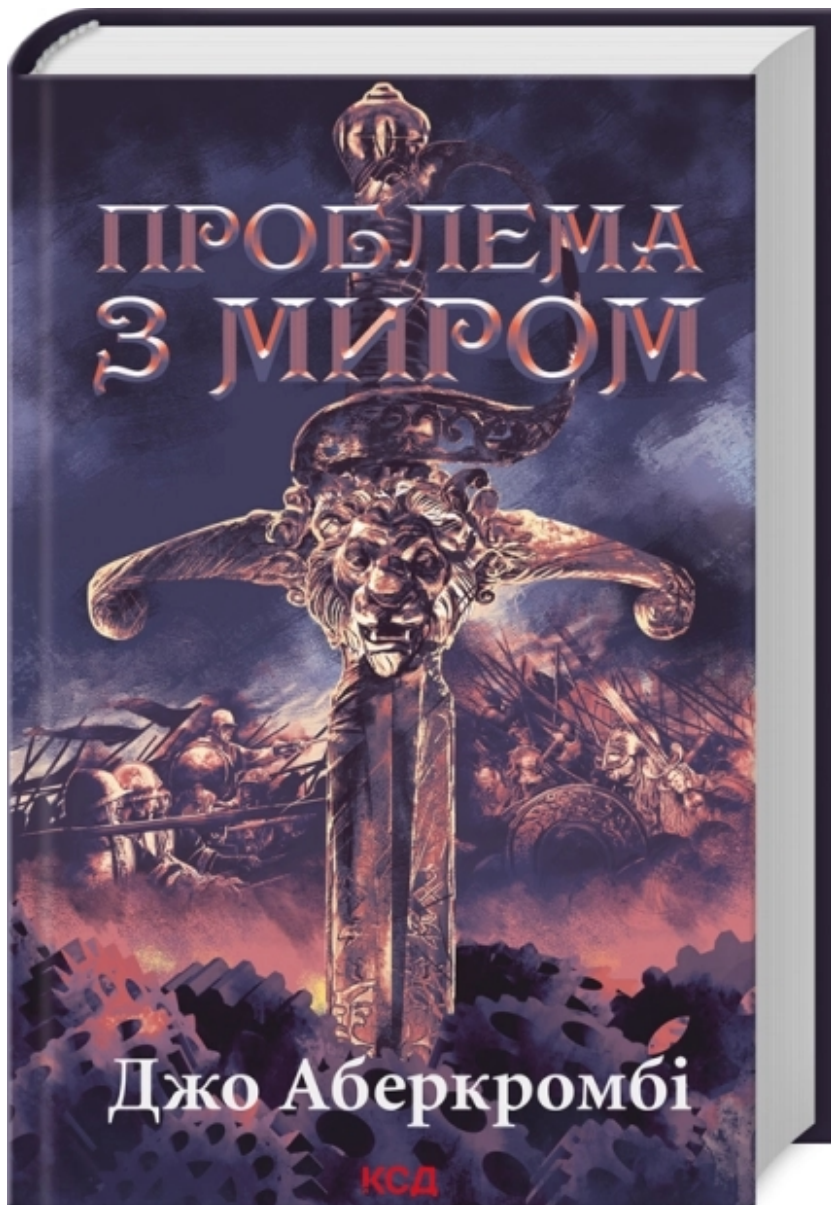

Заголовки Аберкромбі

Так склалось, що не читаю, але цікавлюсь автором Джо Аберкромбі. Справа в тому, що в цього письменника-фентезиста є доволі кумедний талент до добору епіграфів та назв для своїх книжок: їх завжди вкрай складно узгодити з наявними українськими перекладами цитованих першоджерел.

[Раніш я вже розбирав його роман "На лезі клинка" / "The Blade Itself".](#) Цього разу мені в око потрапила "Проблема з миром" / "The Trouble with Peace".

Заголовок книги взято з репліки одного з персонажів "Матінки Кураж та її дітей" Бертольта Брехта:

"What they could use around here is a good war. What else can you expect with peace running wild all over the place? You know what the trouble with peace is? No organization. And when do you get organization? In a war. Peace is one big waste of equipment. Anything goes, no one gives a damn [...]"

Що в українському перекладі має наступний вид:

“Зразу видно, що в цих краях давненько не було війни. Звідки ж тут узятися моральності, питаю? Мир — це безладдя. Тільки війна творить лад. Мирного, часу людство переводиться нінащо [...]”

Знайдіть риторичне питання. Український текст питає про моральність, а англійський — про проблему, себто ваду миру. Ось тільки то не хиба українського перекладу, а сваволя перекладача на англійську, адже в оригіналі таки мораль.

“Man merkt's, hier ist zu lang kein Krieg gewesen. Wo soll da Moral herkommen, frag ich? Frieden, das ist nur Schlamperei, erst der Krieg schafft Ordnung. Die Menschheit schießt ins Kraut im Frieden [...]”

Як я сказав, у добродія Аберкромбі справжній талант обирати класичні тексти, у яких англійський і український переклади мають максимальну розбіжність. Процитувати Брехта в заголовку можливо, лише пояснивши сенс англійського виразу: “Мир — це безладдя”, — що злочин проти алегоричної мови автора. Тому неузгоджений переклад з англійської видається правильним вибором. Але чи “проблема”? Адже йдеться радше про ваду миру. “Ото біда з цими перекладачами...” Хе-хе-хе. А “Біда миру”, що мало хто зрозуміє таку назву, ех.

Завиграшки отруєний ронін: читаючи різне

Про прислівник “Завиграшки”

Слово “завиграшки” доволі незграбно вжито в 7-мі томі “Ательє чаклунських капелюхів” і в 1-му томі “Відьмака-роніна”, а це близькі у часі публікації. Синхронне гортання словника? Кумедно опосередковано спостерігати такі процеси в перекладацькій спільноті.

“Легко заколисати, завиграшки отруїти” ... — у “Роніні”.

“Каже, ніби йому завиграшки тримати над нами купол” — в “Ательє”. Відчуваєте, що щось не так? Це значить: “каже, ніби граючись тримати”.

“Завиграшки” — це НЕ повний синонім “легко”. “Навпомацки”, “навпочіпки” тощо — прислівники на -ки мають виразну ознаку дії.

Власне, різницю видно в словниковій ілюстрації:

ЗАВИГРАШКИ, присл., розм. Те саме, що заіграшки. Їй, звиклій до важкої роботи..., праця тут [на дачі] здавалася легкою. Таку роботу можна було робити завиграшки (Василь Козаченко, Сальвія, 1959, 23).

Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — Стор. 46.

Легку роботу роблять завиграшки. Слова вжиті в сусідніх реченнях, що вказує на існування семантичної різниці, нюанса.

ЗАІГРАШКИ, присл., розм. Те саме, що завіграшки. Свікліцька міцно вхопила ворота й ніби заіграшки одкинула їх набік однією рукою (І. Нечуй-Левицький); — Хтось вас послав чи хто звелів? — Та хто їх посилав — самі пішли, — казала Оксана. — Що їм, молодим та здоровим: пішли, заіграшки, зв'язали [снопи], наговорились, наспівались, ще й додому завидна прийшли (С. Васильченко); — Я ще копу на такій озимині заіграшки нажну, а молодь хіба так уміє серпом орудувати? (М. Стельмах).

Словник української мови (СУМ-20).

Очевидно, що “ніби заіграшки одкинула” значить не “наче легко відкинула”, а “мов граючи”.

До речі, є цікава стаття на тему: [Ю. В. Громик. Західнополіські прислівники на -ки, -ка.](#)

Очевидно, найперше за допомогою суфікса -ки було утворено прислівники безпосередньо від дієслівних основ (у тому числі спрефіксованих), обминаючи стадію іменника, тобто за аналогією. Абстрагований суфікс -ки деривував прислівники в іменниковий спосіб — додавався до останнього тематичного приголосного дієслівної основи [...]

Про переклад коміксу “Відьмак-ронін”

Щодо решти перекладу "Відьмака-роніна" скажу, що це звична халтура "Вовкулаки". Зокрема редактори не чули про [Святе мавпяче правило](#) (про відсутність апострофа при збігові кількох приголосних однієї морфеми, окрім випадків з Р). Але орфографія — то дрібниця, яка мало кого хвилює. Там є суто стилістичні помилки, і їх вдосталь. "Вовкулаці" бракує доброго літературного редактора.

"Проявіть трохи терплячості" — ну що це таке? Терплячість — це риса того, хто вміє проявити терпіння.

Особливо кинулась у око логічна хиба одного виразу: "попри невеликий розмір, каппи ОМАНЛИВО сильні". Ні перекладача, ні редакторів таке формулювання не збентежило. Але ж це розмір оманливий, а сила — несподівана, неочікувана тощо.

Окремий біль для мене те, що видавець відьмацьких коміксів чи не жодного разу не написав польські прізвища правильно. І цього разу також. В анонсі сценарист Rafał Jaki був названий "Рафаль Які". Згодом у видавництві таки збагнули різницю між літерами L та Ł. А ось займенник із прикметниковим закінченням "який" так і не впізнали.

Зате мова перекладу повниться модними змінами: "мітами" (якими такими мітками?), "мандрівниче" (яким таким мандрівничим?). Люблять же в нас перекладачі й редактори бути проти шерсті відносно звичної норми. Нова редакція орфографії, звісно, дозволила тикання, однак зовсім не зобов'язала. Тим паче, в слові "міф", як на мене, воно недоречне, оскільки в українській мові існує також слово "міта" (те саме, що мітка), з яким у відмінках будуть збіги.

У “мандрівника” ж, як і в багатьох інших слів з “чергованими” літерами, ординарна клична форма з кінцевим -у. “Олеже” і подібні — це суто діалектне, західноукраїнське. Як розумію, клична форма на -у потіснила -е, оскільки відсутність чергування спрощує розпізнання слова в називному відмінку. Як я вже зауважив, “мандрівниче” подібне до середнього роду умоглядного прикметника “мандрівничий”. Щоправда і тикання, і -екання — цілком дозволені нормою відхилення. Тож це суто буркотіння ретрограда. На відміну від зауважень щодо прізвищ, логіки й вжитку прислівників.

Update: Іще пара зауважень

Згодом у 7-му томі “Ательє” зустрів дивне використання слова “бодай” у реченні про минуле: *“Якщо я більше ні на що не здатна, БОДАЙ ніколи не ставала чаклункою”*.

“Бодай” = “щоб” або “хоч”. “Хай”, але не “хай би” — тут є велика різниця: це частка побажання і допустового обмеження (“бодай на хвилинку”), а не умовного способу.

Іще одна дивина в “Ательє”: *“будуть непереливки”* — у множині. Однак це присудкове слово: буде не що, а як! Скрутно, тяжко, непереливки. Присудкове слово, як і прислівник, не має категорії числа.

Змушений з сумом констатувати, що в редактора чи перекладача “Ательє” явна проблема з граматиною, хоч і добре знання лексики.

Бонус: Lvov

Торік мені потрапив до рук цікавий раритет: радянський путівник по Львову для інтуриста.

Примітною особливістю книжки є те, що більшість українських назв транслітеровані на англійську мову з російської. Було навіть дивно бачити рідкі традиційні англійські написання, як-от Volhynia, поряд з королем Daniil'om Romanovich'em і назвою Zamkovaya Gora.

Побіжний огляд історії міста очікувано з'яв білими плямами. Так у 1919-ому Львів зненацька потрапляє у склад "буржуазної польської держави", а зтім зненацька у 1939-му якась асамблея невідомо кого голосує за возз'єднання із Радянською Україною. Жодної ЗУНР, жодного радянського походу на Польщу. Спасибі, що хоч Перший розподіл Польщі є, але ж то ним клятві австріяки руський Львів урвали.

Спершу планував написати детальний огляд книжки, та зрештою не знайшов у ній чогось аж надто захопливого, тож навіть не дочитав. Можливо дарма, бо хто ще знає і пам'ятає про таку екзотику? Але вже нічого не поробиш: книги більше немає під рукою. Пробач, читачу.

Балдурсхейт: погляд іззовні

У якості полеміки з колегою-вікіпедистом, який написав замітку [“Шлякбित्रаф” та переклад Baldur’s Gate 3: погляд ізсередини](#)”.

По-перше, всі наведені 7 “причин помилок в локалізації” не стосуються теми обговорення, адже гравців обурили головні свідомі рішення, які є наслідком загального підходу ШБТ.

По-друге (другорядне зауваження), ніколи не можна порівнювати поетичну мову з прозою. Художні рішення там і там докорінно різні. Поезія часто вдається до ненормативних наголосів й екстравагантного словотвору. Зумовлено те потребами ритму, рими й більшою емоційністю поетичного тексту.

По-третє (головне), ШБТ — “спілка ентузіастів” аж доти, доки не взяла гроші за свою роботу й не отримала офіційний статус для своєї роботи. Далі це підрядник, від якого природно вимагати професіоналізм. Планка вимог до фанатського перекладу й до офіційного перекладу принципово різна. І відповідно щодо зобов’язань: що б не казало ШБТ, воно має їх

перед покупцями-споживачами. Бо продукт робиться не для виробника, а для споживача. Ця праця — це не подарунок з барського плеча, це “робота по контракту” від того моменту, як спілчани стали офіційними, а значить професійними локалізаторами.

Лякати глухістю до критики через неґречність — вельми дурна ідея. Відмежовування від спільноти вийде боком. Користувачі, як-не-як, вміють і англійською писати. Поганий “сарафан” серед ЗАМОВНИКІВ цілком можливий.

Зауважу, що ШБТ послідовно вибудовувало собі мерзенну репутацію серед гравців. Тож не варто дивуватись, що ціна помилки щораз зростала. Тепер репутаційний тягар — і це природно — вимагає виконувати роботу краще, ніж на середній рівень, щоб прийняли те за середній. А виконують досі нижче. Тим паче, що “апостеріорний” підхід, коли вже потім кажуть “ми погодились”, “ми врахували”, закладає старт із мінусів, із помилок. ШБТ не вистачає внутрішнього цензора, який би осмикнув авторів “дієвидлів”, “бісинів”. Бракує самокритичності ще на етапі створення.

І звісно, спільнота, зокрема фанатів Де-не-Де, не мусить іти до ШБТ на поклін й узгоджувати термінологію. Це нормальна ситуація, коли пересічний гравець не відслідковує, хто саме перекладає і які саме ігри. Нагадаю, що Де-не-Де — це не сама лише “Бальдунова Брама”. Зокрема це “Невервінтер”. Хто знає, скільки ігор і перекладачів іще буде? Нормальна ситуація зворотна: коли саме перекладачі досліджують предмет і фандом. Сайт ШБТ, на якому “роками висів словник”, — не наріжний камінь Інтернету. Більше того, на мою думку, сайт той сповнений сумнівними замітками, а коментарі до тамошніх статей, до речі, — цензурований простір. Дістав колись баніцію там саме за критику, а не за образливу поведінку.

Щодо карликів скажу, що “контраргументи” просто смішні. Адже достатньо відкрити [Кембриджський словник](#), щоб побачити, що сенси казкового гнома й людини з вадою чітко розмежовують, і на адресу людини таке іменування нині навіть образливе.

Щодо тифлінгів — лукавство й непослідовність: у перекладі з англійської ШБТ береться тлумачити німецький корінь, але ігнорує подібну наявність етимології для “дроу”.

Непослідовність — не “не проблема”, а ознака відсутності системного підходу, а значить і халтури.

Не треба закликати “не збіднювати мову” — слід спершу зробити локалізацією цією мовою, звичайною українською. Збагачення мови подібне до біологічної мутації: корисна новація приживається, однак коли змін забагато — мутант гине.

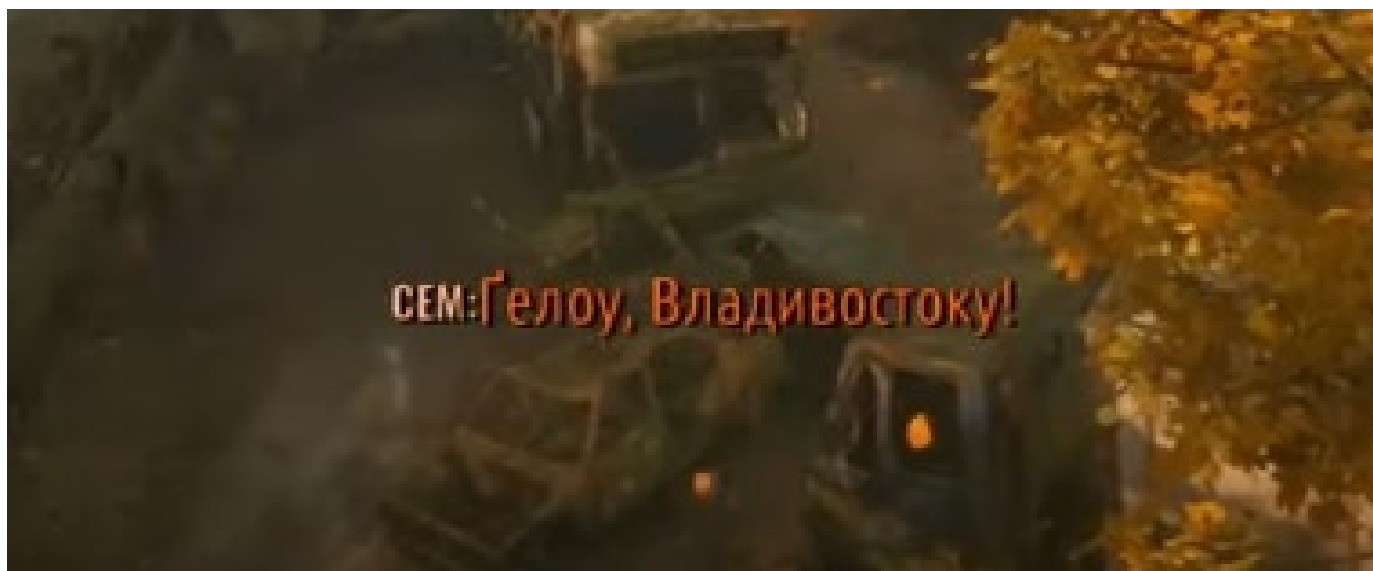
Про українізації відеоігор

Старі помилки

Оригінально публікація на ЖЖ від 13.02.2020.

Дійсність вперто переконує: якість неможлива без кількості. Принаймні коли мова про ремісництво, незалежне від особистого таланту. Без сумніву найперш саме ремісництвом, а не мистецтвом, є переклад відеоігор, що здійснюється в гурті.

Українських локалізацій відеоігор доволі мало. Багатьох це засмучує. Мене ж засмучує, що я не бачив жодної без помилок. Помилки жалюгідних — рівня середньої чи навіть молодшої школи. І хоч орфографія маловажна, а враження від тексту у гравця-читача формує переважно стилістика, я хотів би проілюструвати, чому ж я критично налаштований до українського перекладу ігор, наступною добіркою. Можливо, згодом у мене буде час і терпіння навести і більш суттєві стилістичні приклади.

Потаємна сила української локалізації

Оригінально публікація на ЖЖ від 21.03.2020.

Цей допис ледь-ледь стосується тематики мого блогу, але я не можу промовчати, побачивши стількох «попердолених» росіян. Тож вважайте його розважальною інтермедією.

Допис присвячений українській локалізації гри «[Острів](#)», котру аж з 2014 року самотужки розробляє харків'янин Євген. Однак я ні слова не скажу про неї. Бо цікавинка тут не вміст/якість локалізації, а те, що вона не має російської пари. Ситуація унікальна. І з кумедним наслідком.

[Ostriv](#) > [Загальні обговорення](#) > [Подобиці теми](#)**ALEX** ▾ 30 хв. тому

!!!РУССКОЕ СООБЩЕСТВО!!!

Уважаемый, я конечно все понимаю, игра сама по себе очень хороша. Но сделать игру без русской локализации на мой взгляд - это как то стремно. Я бы купил, но без русика 890р выкладывать не хочу! При чем, лан вы там белорус, соответственно сделали игру на белорусском языке(в игре бульба и прочие польские полунепонятные слова), но ведь еще и на англ. языке слава богу локализация есть. По сути славянская игра только для белорусов и почему то для англо-саксов! Это верх неуважения!!!

[Ostriv](#) > [Загальні обговорення](#) > [Подобиці теми](#)[Ostriv](#) > [Общие обсуждения](#) > [Подробности темы](#)**ВaJлepbI4** ▾ час назад

Будет ли русская локализация?

Игра отличная, но почему нет русского языка? Тем более в такой "тематической" игре...

[Ostriv](#) > [Общие обсуждения](#) > [Подробности темы](#)

Griever_GF ▾ Щойно

Русский Язык

То, что игра сделана на Украине, не даёт права игнорировать остальные части Руси.
Не добавлять русский язык - глупость и самодурство.

AVKrus77 » Рецензії » Ostriv

Людей вважають цю рецензію корисною: 9
Людей вважають цю рецензію кумедною: 3

Не рекомендована

1.6 год. за 2 тижні / 1.6 год. загалом (1.1 год. на момент рецензування)

Додано: 20 бер о 16:39
Оновлено: 20 бер о 19:33

РЕЦЕНЗІЯ НА ГРУ З ДОЧАСНИМ ДОСТУПОМ

Нужно основать и развивать украинское поселение начиная с марта 1721 года. По геймплею напоминает Vanished и аналоги, но с украинской тематикой.

Из минусов для покупателей из России я увидел только два:

1. Нет русского языка, только украинский и английский.
2. Цена в RUR для раннего доступа, мне кажется, великовата, но посмотрел по SteamDB - она даже ниже, чем в Украине. Мне кажется, игра переоценена, та же Foundation стоит сейчас 515 RUR.

Почему начало игры именно в 1721 году? Автор не затрагивает этот момент. В эти годы начинается раздел Речи Посполитой между Россией, Австрией и Пруссией. К Российской империи отошли Правобережная Украина, Волынь и Подолье. И, видимо, началось освоение новых территорий. Думаю, к релизу автор осветит этот момент истории.

Игра неплохая, но я вернул деньги по двум причинам:

1. Я люблю Foundation и Anno 1800. Их механики и графика превосходят Ostriv.
2. Вышеупомянутые игры руссифицированы с первого дня. Я прекрасно знаю английский язык и меня не смущают игры на английском, если они только на английском.

Чи була ця рецензія корисною? Так Ні Кумедна

Остання людина прямо сформулювала суть претензії: **для росіян неприпустиме існування української локалізації за відсутності російської**. Себто їх ображає не брак російської мови

(вони спокійно грають у ігри західних компаній на англійській) — їх бісить наявність української мови.

Ну, нічого нового.

Спалахуйка українізації

Оригінально публікація на WordPress від 13.04.2023.

На жаль, в українському секторі соцмереж спалахнув мовний скандал. Звична справа, на превеликий жаль, регулярна. Цього разу підставою для ґвалту стала українізація ремейку відеогри “Sherlock Holmes: The Awakened” (гра від української студії, до речі). Скандали такого роду бувають двох штибів: або хтось вдався до позірних або справжніх русизмів, або хтось перегнув палицю, винаходячи якомога більш українську лексику. Йтиметься про другий випадок.

Якщо коротко, то волонтерська локалізаційна спілка ШБТ обізвала інтерфейс у налаштуваннях гри “дієвидлом” і очікувано отримала справедливе обурення та глум у соціальних мережах. Однак замість вибачення спілка опублікувала [виправдання](#), у якому намагається відстояти своє право на словотворення.

Я, звісно, погоджуюсь, що в перекладача є право на виправданий словотвір та калькування, проте тут ситуація зовсім не та, коли вони доречні. Не слід удавати, ніби української мови та обговорюваної реалії не існувало до вчорашнього дня. Дмитро Головченко, автор відповіді обуреному заголові, пропонує “погуглити смартфон” 30 років тому. Я ж, як людина, яка має справу з ПК з 1990-х, сміливо пропоную спитати про “інтерфейс” 25 років тому! За змоги, авжеж, хах. І якщо в перше десятиліття Незалежності можна було спекулювати щодо жаргонного статусу слова, то з 2000-х “інтерфейс” є безперечною частиною галузевої термінології. Використання неологізму “дієвидло” у 2023 році можна порівняти із

просуванням “дрототягу” в часи, наприклад, Брежнєвського Застою, коли житлові будинки почали будувати з ліфтами. Інакше кажучи: запізно для такої забавки.

Окремо хочу зауважити гротескність слова. “Дієвидло” перегукується із “страховидлом” (розмовний стиль) і наче продовжує низку глузливих псевдоукраїнських слів, як-от згаданий “дрототяг”, “спалахуйка”, “нацююрник” тощо. Нащо влаштовувати комедію там, де її не має бути? Я розумію, що мовні ігри розважають виконавців, але ж спілка зібралась не для себе коханих, а заради гравців. Пересічні гравці хочуть мати ігри справжньою українською мовою і з дотриманням стилістики, літературною українською. Жартам із робочих чатів краще лишатися в чатах.

Спалахуйки досі палають

Оригінально публікація на WordPress від 13.06.2023.

Вважав, що скандал довкола “дієвидла” швидко заглухнув, але несподівано натрапив на [нову замітку](#) чи точніше первинно [запис розмови](#) на тему української локалізації відеоігор. На превеликий жаль, доведеться констатувати, що ентузіасти цеху так і не зрозуміли суті претензії загалу й природи своїх хиб.

Без образ, але дійсно є місце тому, що дуже великий прошарок людей перейшли в український ігровий простір з початку минулого року. І, на жаль, є певні люди, які вважають, що вони можуть з ноги відчиняти двері й одразу починати диктувати, що їм не подобається.

Андрій Рабощук, керівник агенції ігрової локалізації UnlocTeam.

Як на мене, це доволі типовий для українських патріотичних спільнот підхід — сортувати взагалі причетних до будь-чого на дві категорії: на правильних-згодних і на неправильних-незгодних. Якщо незгодний — то неофіт; якщо неофіт — то помиляєшся; ну а якщо помиляєшся — тоді можна відмахнутись. На озброєнні гасло “Ваша думка важлива для нас” у класично-іронічному розумінні. Споживачеві треба пояснити, чому він неправий і мусить споживати продукт саме в пропонованому стані. Щоправда на Заході причиною подібного наплювательського ставлення зазвичай стає жадібність і лінь, коли в нас спотикаються об світоглядні культурно-політичні розбіжності малих кіл активістів і широких кіл обивателів. Адже кожен ентузіаст твердо знає, що він “правіший” за “сіру масу”. За означенням!

Одна з найбільших проблем, яку потрібно донести великому загалу: української ігрової термінології як такої не існувало ніколи. Це був сленг, це були певні слова з розмовного вжитку, які ми перетягнули в українську, десть з англійської простою транслітерацією, але здебільшого ми принесли цю термінологію з російської мови.

[...] Два роки тому ми почали займатися відеоігровою термінологією з допомогою держави, щоб це було офіційніше.

Андрій Рабощук.

Протиставлення офіційної термінології та народного сленгу, на мою думку, є маркером світогляду, сформованного радянською епохою повсюдного державного контролю.

Колись давно я мав потребу перекласти кілька електрикотехнічних понять з української на англійську, і під час нишпорення в іноземних текстах мені швидко впала в око неузгодженість чималого числа назв. Наприклад, "pick up..." або "drop out current", але "operate..." або "release time". Українською це відповідно "струм спрацювання"/"...повернення" та "час спрацювання"/"...повернення" — з однаковою прикладкою. І я не знайшов іншого пояснення, аніж стихійне формування термінології. Справа в тому, що в США електричну і електронну термінологію не затверджує держава, а узгоджують добровільні галузеві асоціації приватних корпорацій. У такій системі навряд можливо ламати об коліно звичку більшості.

Пишуть, що «шутер» не треба перекладати як «стрілянка», тому що і так все ясно. «Жахи» не треба перекладати як «жахи», бо і так всім ясно що таке «горор», Rogue-like... І «пригодницька гра» теж не підходить, бо чому не «адвенчер».

Яніс Вермінко, активіст і перекладач зі Шлякбित्रафу.

Окремим питанням є сама потреба в зламі звички. Уявіть, якби в добу українізації 1920-х років якомусь активістові муляло англійське слово "газгольдер". Неподобство: транслітерація, та ще архаїчна! Або інший приклад, який дійсно стався: чи виграла щось українська мова від офіційної заміни в американофобському угарі 1950/60-х "хавбека" на "півзахисника" і "голкіпера" на "воротаря"?

Чому ті, хто не знає англійської, хто приходить в ігрову індустрію, повинні розбиратися, що таке «шутер», що таке Rogue-like, і що таке «Adventure», а не мати перекладений термін?

Яніс Вермінко.

Чи потрібно знати точний переклад слів "хавбек" ("напівзадній") та "голкіпер" ("оберігатель від поцілення"), щоб розуміти ролі цих гравців на "ногом'ячному" полі? Чи потрібно знати переклад слів "єпископ" і "кардинал", щоби розуміти положення цих кліриків у церковній ієрархії? Відповідь очевидна: назва не мусить бути промовистою, якщо культурне середовище мовця вже має контекст. У такому випадку заміна запозичення перекладом є голим пуризмом.

Неодноразово лунали тези про те, що локалізаторські спільноти надто довго варилися у своїй бульбашці, і тепер не можуть адекватно реагувати на критику аудиторії. Водночас критикують локалізаторів і ті люди, хто ніколи не грали в ігри, і ті, кому український правопис здається новомодним віянням. Наскільки високий рівень довіри до локалізаторів у геймерській спільноті? Як його збільшити, і чи треба його збільшувати?

Інтерв'юер.

Теза про те, що локалізатори варилися в якійсь своїй бульбашці, а тепер вони з неї вийшли, трошки створює хибне враження. Бо локалізатори ні від кого не ховалися і не ізолювалися.

Оля Сушицька, перекладачка за фахом і покликанням з локалізаційної спілки Шлякбित्रаф.

Зовсім не треба ховатися, аби опинитися в ізоляції без якісного зворотного зв'язку. Справа в тому, що українська локалізація донедавна була майже відсутня серед ігор не лише "першого ешелону" (AAA), але й "другого". Існування у ніші інді, помножене на загальну байдужість до

питання наявності української в іграх, яка панувала серед геймерів до 2022-го, а надто до 2014-го року, — це фільтр, через який проходили головню дуже політизовані гравці, чий погляд відмінний від обивательських. Чи погано бути принциповим патріотом? Звісно, що ні. Суть претензії в іншому: на жаль, часто гіпертрофоване патріотичне почуття веде до суто механічного принципу “аби не як у москалів”, нищівного зарівно і для питомих українських речей, яким не пощастило випадково збігтися з чимось російським. На додаток для чималого числа мотивованих українців українська мова є не засобом донесення інформації, а окремою іграшкою, до якої нема поваги. Кажу про повагу до звички, неперервного протягу літературної традиції. Як ви вже помітили, саме надмірний потяг до словотвірної гри щоразу стає каменем спотикання. Малі активні кола мають інакші мовні уподобання, ніж широкий загаль, і дають інакший зворотній зв’язок. А широкий загаль, який в теорії має бути головним споживачем перекладів, тільки-тільки долучається до процесу. Його перша реакція стала холодним душем і скандалом.

Як я колись писав, у ремеслі якість неможлива без кількості. Справжньому зворотному зв’язку необхідні тисячі обивателів. Бо саме вони, численні обивателі, мов мільярди молекул води, призводитимуть до “ерозії” гострих кутів, які нароблять “гарячі голови”.

P.S. До речі, ставлення до останньої реформи орфографії як до індульгенції на злам традиції — виразна риса проблеми. Адже ті, хто читав самі правила, а не блогерські інтерпретації, знає, що реформа зовсім не зобов’язує писати “гакер” чи “міт”, а надто вигадувати “дієвидло”. А щодо вад, які привнесли ті зміни, я багато писав у цьому блогу.

Про високонароджених ельфів

Оригінально публікація на ЖЖ від 10.02.2022.

Типове для ельфів означення «highborn» насправді не є неологізмом з фентезі. Це доволі стара калька німецького аристократичного поняття «hochgeboren», яке в нас прийнято передавати як «високородний».

Чому сучасні російські перекладачі стали вдаватися до буквалізму — незрозуміло, адже мова саме про шляхетність роду, а не про місце народження. Однак і в випадку, коли епітет такого типу позначає місце народження, у перекладі не спостерігається «-народженого»: згадаймо багрянородних візантійських імператорів. Калька «porphyryborn» маловживана в англійській мові, але зустрічається в текстах куди частіше за «багрянонародженого» в українських.

Прикро, що українські перекладачі фентезі наслідують незугарну стилістичну помилку росіян («highborn» > «высокорожденные» > «високо(на)роджені»).

P.S. До слова, у відеогрі «Banner Saga» є кентаври, яких звать «horseborn». Росіяни переклали це як «конерождённые». Лишається радіти, що в цієї гри нема української локалізації. Бо навряд наші локалізатори дійшли б до «конородних», «конекревних» чи «комоничів».

Нива заголовків

Червоний хунвейбін

Оригінально публікація на ЖЖ від 27.05.2021.

Задумався: а чи занадто лінивим буквалізмом є переклад назви китайського бестселлера «Червоний ґаолян»? Адже непідготовлена людина не відразу зрозуміє, що мова йдеться не про якогось комуніста-хунвейбіна, а про літерально червону сільськогосподарську рослину. Чому не сорго, як у англomовного видання? В Україні, до речі, в старі часи [сорго](#) вважали різновидом проса.

На рубежі XVIII і XIX століть сорго поширилося в європейській частині Росії, на півдні України і Північному Кавказі і було завезено сюди з Китаю і Кореї, а насіння сорго зернового поширювалося під назвою «китайське просо» та цукрового – під назвою «цукрова тростина».

Науково-теоретичні засади та практичні аспекти формування екологобезпечних технологій вирощування та переробки сорго в степовій зоні України. – Херсон, 2017. – С. 12

Напрочуд гарно звучала б назва «Червоні проса». Причём саме в множині, бо так традиційно кажуть про поле: проса, жита, хліби. Сорго ж, на жаль, за нормою невідмінюване.

І згадалось Дмитрові осіннє поле: над дорогами поранковим туманом колишуться червоні проса, розбризканими самоцвітами переливається озимина, а прозора далечінь, здається, срібно подзвонює льодком, сумовито озивається журавлиними сурмами...

Михайло Стельмах, «Велика рідня».

Мисливець у зерні

Оригінально публікація на ЖЖ від 17.07.2022.

Чомусь згадав стареньку суперечку, здавалось би, давно вирішену, щодо доречної адаптації назви роману “The Catcher in the Rye”, а саме про російське «Над прірвою у житі» проти буквалістського «Ловець у житі». На жаль, знову доводиться звертати увагу на те, як некритично в нас приймають будь-яку альтернативу російській традиції.

По-перше, дивує одина, адже в українській мові щодо поля, засіяного відповідною рослиною, вживають форму множини: хліба, проса, жита.

ЖИТО, а, сер.

1. Злакова рослина, зерна якої використовуються для виготовлення хліба. Вилітали запорожці На лан жито жати; Жито жали, в копи клали (Тарас Шевченко, I, 1951, 203); Ти пам'ятаєш, як косили ми в полі жито, як порвав я косу (Володимир Сосюра, II, 1958, 369);

** У порівняннях. Захвилювалась вода, мов жито від вітру, Покотилась валами до берега (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 143).*

2. Зерно цієї рослини. Я часто й спав у насінні, – в житі, в просі, в ячмені й горосі на

печі (Олександр Довженко, I, 1958, 28).

3. тільки мн. жита, ів. Поля з ростучими на них рослинами жита; самі рослини цих полів. Минав я полоси житів (Яків Щоголів, Поезії, 1958, 375); Хилить вітер жита понад шляхом (Павло Тичина, I, 1957, 25).

[Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971. — Стор. 533.](#)

По-друге, слово “ловець” в українській мові має мисливську конотацію.

ЛОВЕ́ЦЬ, вця, чол.

1. Той, хто ловить рибу, звіра тощо. На ловця і звір біжить (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, 269); Йде ловець, винесе сітку, До землі його рука Нахили тернову вітку І ладнає сторожка (Яків Щоголів, Поезії, 1958, 384); — Тигрів п'ятдесят шість [убив].. і двадцять чотири живцем піймав для звіринців.. Ось який це стрілець і ловець (Олександр Довженко, I, 1958, 101);

* Образно. Та хто твої [А. М. Бучми] почислить ролі, Хто оспіває до кінця Мисливця славного у полі, На сцені — людських душ ловця! (Максим Рильський, III, 1961, 91).

2. Те саме, що мисливець (у 1 знач.). Ловці шатнули по гаях, Дались на полювання (Павло Грабовський, I, 1959, 412); Розтеклись ловці по гаю, Полювали цілу днину, Та коли б вже вполювали Хоч на сміх яку пташину! (Леся Українка, I, 1951, 366).

[Словник української мови: в 11 томах. — Том 4, 1973. — Стор. 537.](#)

Враховуючи вищезгадане, я б запропонував адаптувати назву як **“Напохваті у житах”**.

Оскільки герой напоготові підхоплювати дітей у прірви.

(...) я собі уявляв, як табунець малечі грається серед поля — кругом жито й жито, куди не глянь. Тисячі дітлахів, і довкола — жодної людини, тобто жодної дорослої людини. Крім мене, звичайно. А я стою на краю страшнючої прірви. Нібито я повинен ловити малюків, якщо вони підбіжать дуже близько до прірви. Бо вони граються, гасають і не дивляться, куди біжать. А я повинен звідкись вискакувати й ловити їх, щоб не зірвались у прірву. Оце й усе, що я маю цілий день робити. Стерегти дітей над прірвою в житі. Дурниці, звичайно, я знаю, але це — єдине, чого мені хочеться по-справжньому. Дурниці, звичайно.

Запозичені заголовки

Оригінально публікація на ЖЖ від 16.12.2020.

Український кінопереклад прийнято хвалити. І дійсно: наш переклад, щонайменше мультфільмів і комедій, зазвичай на голову вищий у якості за російський аналог. Та попри це, і в нас є значні вади.

З міркувань упізнаваності російськомовним загалом, у назвах стрічок широко калькуються рішення росіян. Часто з ігноруванням граматичної і лексичної відмінності мов. Природно, що через опосередкований переклад найбільше страждає текстуальна гра, котра інколи трапляється в заголовках.

Нещодавно, читаючи Вікіпедію, я наткнувся на приклад такої загубленої гри. Мова про екранізацію однойменної книжки «Шпигун, вийди геть!» («Tinker Tailor Soldier Spy»).

Оригінальна назва «Кітляр, кравець, солдат, шпигун» є переінакшеними рядками англійської дитячої лічилки.

*Tinker, tailor,
soldier, sailor,
rich man, poor man,
beggarman, thief.*

Тому росіяни, адаптуючи заголовок, логічно надали йому типової форми російської лічилки. Українці ж, передираючи російське рішення, не тільки забули про потребу у кличній формі при зверненні, але й навіть не звернули увагу на риму, яка надавала форму виразові.

Я розумію, що знайти підхожу і одночасно впізнавану українську лічилку майже неможливо. Але того й не вимагалось. Можна було повністю підмінити гру, як вчинили, наприклад, болгари. У них стрічка дістала картярську назву «Дама, поп, асо, шпiонин» («поп» — король, «асо» — туз, а шпiгун, очевидно, посів місце валета). Кумедно, що при цьому на деяких постерах і на обкладинці літературного першотвору маємо *шахові* фігури. Що, до речі, гарна підказка: «Ферзь, король, слон, шпiон» — звучить доволі непогано.

А тепер слід розібратися, чому ж перекладачі не помітили, як пряма калька тут втрачає будь-який сенс.

Фільм «Шпигуне, вийди геть» (переклад англійської назви «Tinker Tailor Soldier Spy», яка обіграє лічилку, відому у нас як «Король, королевич, чоботар, кравець») став одним із кращих британських фільмів за останні роки.

— [пише українською Дмитро Десятерик у газеті «День».](#)

«У нас»? Таке твердження викликає великий сумнів. Відсутність рими у наведеному «українському» відповіднику з головою видає справжню приналежність лічилки.

*На золотом крыльце сидели:
Царь, царевич,
Король, королевич,
Сапожник, портной.
Кто ты будешь такой?
Говори поскорей,
Не задерживай добрых
И честных людей.*

Ще далі йде сайт bukvar.su, — з рештою, чого ж ще очікувати від радянського домену в 2020 році, як не трешу? Наведений на сайті текст є очевидним машинним перекладом.

На золотому ґанку сиділи: цар, царевич, король, королевич, чоботар, кравець. Хто ти є така?

«Чоботар, кравець. Хто ти є така?» — думаю, Фаріон би назвала ці рядки етальонним проявом «мовної шизофренії». На «Букварі» купа невичитаних текстів, однак Десятерик писав статтю при тямі. Гадається мені, неупорядженість власного культурного досвіду блокувала рефлексію щодо цієї дрібниці. Зросійщення міста призвело до зросійщення дитячого фольклору і субкультури. Змішання реалій російськомовної вулиці й української школи дає внутрішній мовно-культурний хаос. Довільні переклади в обидва боки настільки звичні, що ми давно перестали їх хоч якось аналізувати.

Мертвий інтертекст

Оригінально публікація на ЖЖ від 22.10.2020.

В принципі, не дивно, що в українських перекладах інтертекст зазвичай втрачається. Адже оригінали здебільшого посилаються на класичні тексти, досі не перекладені українською мовою. А коли щастить і переклад світової класики існує, то він просто невідомий широкому загалові. Тож губиться будь-який сенс у старанні, узгодженні, позаяк усе одно не буде впізнаваності рядків серед читачів.

Хоча інколи старанність би не завадила.

Назва роману Джо Аберкромбі «The Blade Itself» є посиланням на 13-ий рядок 19-ої пісні Одиссеї, щоправда не в формі канонічного англійського перекладу: «For iron by itself can draw a man to use it» (грецький оригінал: αὐτὸ τὸ σιδηρὸν φέλκεται ὑβρώϊδος).

У російському перекладі Одиссеї рядок має наступний вигляд: «Само собой прилипает к руке роковое железо». «Роковое железо» — чудова назва для книжки, однак російські перекладачі

звично схалтурили: у Росії роман видали під назвою «Кровь и железо».

Які ж були варіанти в українських колег? «Бо тягне до себе людину залізо» — не надто придатне для заголовка речення. Проте тут є з чим працювати. Як варіант, можна вичленувати «Тяга до заліза». Можна навіть перефразувати, прояснюючи сенс: «Притягальна зброя», «Притяжне оружжя», «Єство зброї», «Природа меча», «За природою криці» тощо.

А чим погане «На лезі клинка»? Така назва радше натякає на небезпеку для життя, аніж на спокусу вдатися до насилля.

Update: Нарешті ознайомився із перекладом Петра Байди: “Бо залізо-кортячка: само тебе тягне!”. Як на мене, хоч таке речення краще піддається членуванню, для цитування воно набагато гірше за раніше наведений варіант Бориса Тена. “The Blade Itself” — “Залізо-кортячка”? Суцільний гротеск.

Доказ помилки

Оригінально публікація на ЖЖ від 08.07.2020.

Вдячний дідові Франкові
За урок на рідній мові,
Самобутній, колоритній
І віками неубитній...

— [Олексій Кононенко](#).

На українській Вікіпедії у черговий раз намагаються виправити помилки українського кінопрокату: стаття про фільм «Доказ смерті» без обговорення була перейменована на «Невбиваний».

Не буду розмірковувати на тему вікіполітик і принципів іменування статей про кінострічки, бо цікавить мене морфологія альтернативної назви.

Це очевидна калька з російського розмовного «неубиваемый», морфологічно подібного до

літературного слова «незабываемый». Прикметники цієї форми вказують на принципову можливість чи неможливість дії. Ось тільки в українській мові їх утворюють від неітеративного інфінітиву*: [незабутній](#), [непозбутній](#) (так, знаменитий мем теж з помилкою) і неубитній (як у епіграфічному вірші вище). Форма ж «невбиваний» значить, що каскадера чи машину у кінофільмі не намагаються/намагалися вбити (не вбивали), а це докорінно інший сенс.

Залишається знову побідкатись про відмирання у загалу відчуття мови. «Живість» словотворення дуже важлива ознака живої мови. Звісно, можна було б говорити про просту зміну правил, адже живі мови нестали в часі. Однак я не бачу системності в окремих сучасних спробах лексично збагатити українську. Як і у випадку мисткині-продавчині, при однакових вихідних результат чомусь не подібний.

P.S. «Death Proof», на мою думку, правильніше перекладати як «Смертостійкий», вирівнюючи з такими словами, як-от «waterproof» («водостійкий»), «fireproof» («вогнестійкий») тощо. А «невбиваний» «неубитній» — це відповідник «unkillable».

*Update: Згодом зрозумів, що дарма розглядав слова з подвійним Н окремішньо: забутий > не-забут-ній, знищений > не-знищен-ний. Якщо виводити обидві форми від дієприкметників минулого часу, виходить ладна картина.

Кон'юнкція з дійсністю

Endriaga

Оригінально публікація на ЖЖ від 06.01.2020.

Ти відьмак анахронічний, а я відьмак новочасний, який іде в ногу із духом часу. Тому ти скоро будеш без роботи, а я процвітатиму. Стриг, виверн, ендріаг і вовкулаків скоро зовсім не буде на світі. А сучі сини будуть завжди.

Кодрінгер, «Час погорди» у перекладі С. Легези.

Як відомо уважному читачеві, Сапковський не з тих авторів, що вигадують реалії свого світу. Все – від імені легендарного ірландського верховного короля, даного імператору Нільфгарду, до фантастичних істот – все запозичене з нашої реальності. Відьмацька сага є компіляцією непересічних енциклопедичних знань корифея східноєвропейського фентезі.

Саме тому я вперто шукав джерело назви членистоногого, що стало таким знайомим гравцям у відеоігрову серію The Witcher. І, здається, таки знайшов! Ендріагус – це ім'я потвори, що була здолана Амадісом Гальським, лицарем Зеленого меча.

Лускато-кудлата червоноока смердюча виюча крилата потвора жила на Чортовому острові. Нині таку назву носить не один острів. Проте навряд автор середньовічного іспанського роману про валлійського лицаря мав на увазі конкретне та реальне місце.

Саме звитягою цього героя захоплювався навіть більш славетний за свого кумира Дон Кіхот! Саме в устах Кіхота ім'я потвори перетворилось на загальну назву та набуло множини. В російських текстах «Хитромудрого ідальго Дона Кіхота з Ламанчі» мені зустрічалися згадки

про **андріаків**. А от в українському вони були адаптовані до народних песиголовців і драконів. Ну, цілком в дусі решти українських перекладів фентезі...

Старий добрий упир

Оригінально публікація на ЖЖ від 20.05.2021.

У Еміеля Регіса Рогеллека Терзієфф-Годфроя, вищого вампіра, з яким читач зустрічається у «Хрещенні вогнем», а гравці у третю частину відеоігрової серії «Відьмак» — в доповненні «Кров і вино», є реальний прототип.

Це французький теле- та кіноактор Режис Ле Роеллек (Régis Le Rohellec).

А що сталось із французьким іменем реальної людини пояснить наступний уривок інтерв'ю з А. Сапковським.

А. С.: А з якого дива — і це ще одна вкрай огидна манера Вайсброта — він англіфікує тексти! Іноземні власні назви в нього виходять англійськими! Італійські — німецькими!

Т. Г.: Ага, або французьке слово читає по-німецькому — таке теж було.

А. С.: За яким правом він це міняє? Я знаю, що це складно, адже кирилиця мусить передавати фонетику, але Боже ж ти мій! Щось виразно французьке неможна переробляти в німецьке! Неможна “і” міняти на “ай”!

Т. Г.: ...а таких прикладів повно.

[Із розмови з Анджеєм Сапковським про переклади його творів на російську мову.](#)

Update: Український перекладач Сергій Легеза, до речі, робить абсолютно те саме: Гізельгер став Гіселером, Режис Роеллек — Регісом Рогеллеком; вгадати читання ірландських імен навіть не намагався: Фельтьярна, Тиршах спотворені до невпізнання.

Еволюція перекладу Легези

Оригінально публікація на ЖЖ від 06.01.2020.

З нагоди видання у Росії антології «Пазорі й ікла» у перекладі українця [Сергія Легези](#) я короткочасно повернуся цим дописом до старої теми, з якої колись розпочався мій блог, а саме до критики українського перекладу Відьмацької саги.

Думаю, цікаво буде порівняти тизер-уринок, що колись викинули в соцмережі на етапі підготовки першої книжки циклу, та текст, який ми потім отримали на папері.

Уривок в один абзац є III розділом оповідання «Дещиця істини» зі збірки «Останнє бажання».

Тизер

«Відьмак» Анджея Сапковського. Український клуб
6 лют 2016

Як вам, що скажете про переклад?

Видавництво "Клуб Сімейного Дозвілля"
Запис

Ексклюзивний уривок з книги Анджея Сапковського "Відьмак. Останнє Бажання". Шукайте в магазинах "Клуба Сімейного Дозвілля" у наступному місяці!

Місця були відлюдні, дикі, зловороже-неприятні. Геральт не повернувся на тракт до сутінків, не хотів накидати крюк, поїхав навпростець, через бор. Ніч він провів на лисій верхівці високого пагорбу, із мечем на колінах, біля маленького вогнища, у яке час від часу підкидав пучки борцю. Серед ночі помітив далеко у долині блиск вогню, почув шалене виття і співи, а також щось, що могло бути лише криком тортурованої жінки. Рушив туди, ледь посіріло, але знайшов тільки витопану поляну і звуглені кістки у ще теплому попелі. Щось, що сиділо у кроні гігантського дубу, верещало і сичало. Це міг бути леший, але міг бути і звичайний лісовий кіт. Відьмак не затримався, аби перевірити.

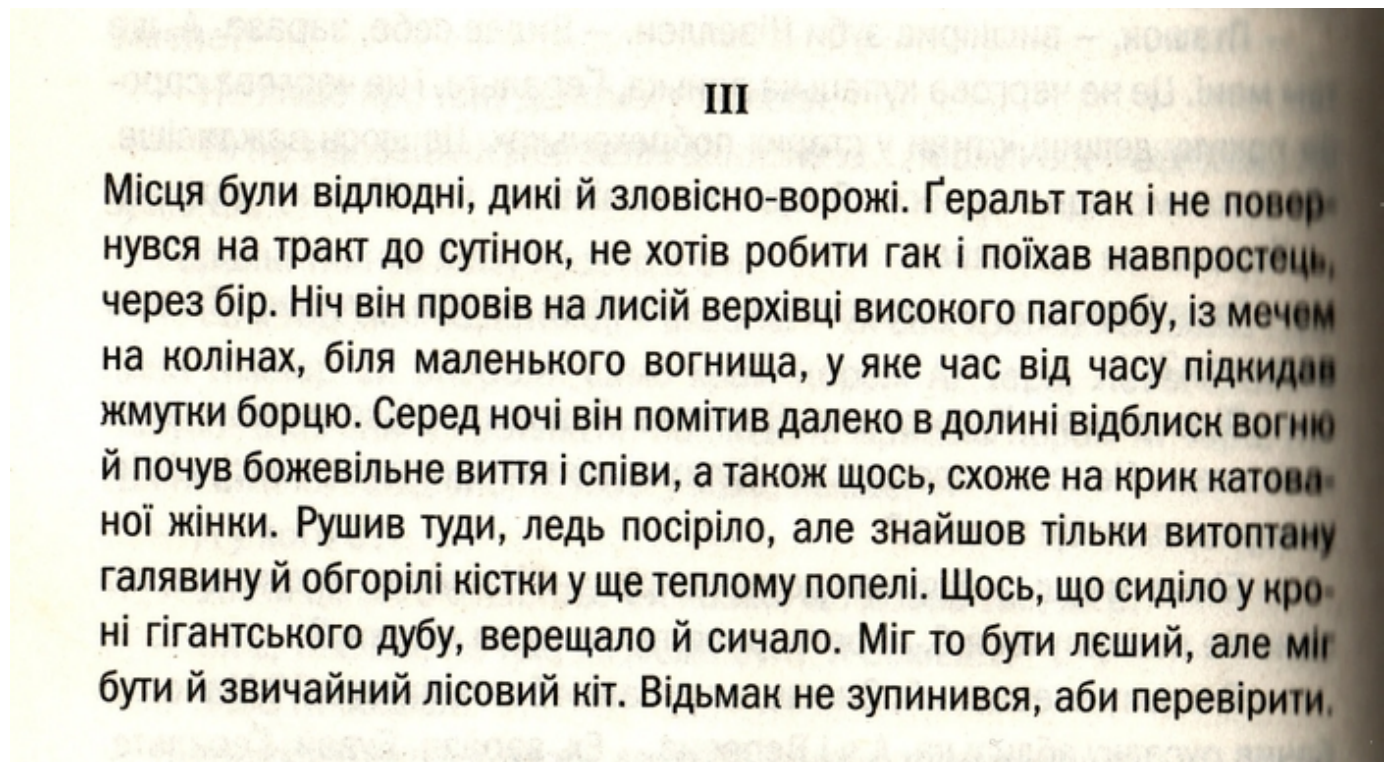
Анджей Сапковський
"Відьмак. Останнє бажання"

#КлубСімейногоДозвілля #AndrzejSapkowski #OstatnieZyczenie
#АнджейСапковський #ОстаннєБажання

Місця були відлюдні, дикі, зловороже-неприятні. Геральт не повернувся на тракт до сутінків, не хотів накидати крюк, поїхав навпростець, через бор. Ніч він провів на лисій верхівці високого пагорбу, із мечем на колінах, біля маленького вогнища, у яке час від часу підкидав

пучки борцю. Серед ночі помітив далеко у долині блиск вогню, почув шалене виття і співи, а також щось, що могло бути лише криком тортурованої жінки. Рушив туди, ледь посіріло, але знайшов тільки витоптану поляну і звуглені кістки у ще теплому попелі. Щось, що сиділо у кроні гігантського дубу, верещало і сичало. Це міг бути леший, але міг бути і звичайний лісовий кіт. Відьмак не затримався, аби перевірити.

Остаточний варіант

Місця були відлюдні, дикі й зловісно-ворожі. Геральт так і не повернувся на тракт до сутінок, не хотів робити гак і поїхав навпростець, через бір. Ніч він провів на лисій верхівці високого пагорбу, із мечем на колінах, біля маленького вогнища, у яке час від часу підкидав жмутки борцю. Серед ночі він помітив далеко в долині відблиск вогню й почув божевільне виття і співи, а також щось, схоже на крик катованої жінки. Рушив туди, ледь посіріло, але знайшов тільки витоптану галявину й обгорілі кістки у ще теплому попелі. Щось, що сиділо у кроні гігантського дубу, верещало й сичало. Міг то бути леший, але міг бути й звичайний лісовий кіт. Відьмак не зупинився, аби перевірити.

Оригінал

Okolica była odludna, dzika, złowrogo nieprzyjazna. Geralt nie wrócił na trakt przed zmierzchem, nie chciał nadkładać drogi, pojechał na skróty, przez bór. Noc spędził na łysym szczycie wysokiego wzgórza, z mieczem na kolanach, przy małym ognisku, w które co jakiś czas wrzucał pęczki tojadu. W środku nocy dostrzegł daleko w dolinie blask ognia, usłyszał obłąkańcze wycia i śpiewy, a także coś, co mogło być tylko krzykiem torturowanej kobiety. Ruszył tam, ledwie zaświtało, ale odnalazł jedynie wydeptaną polanę i zwęglone kości w ciepłym jeszcze popiele. Coś, co siedziało w koronie olbrzymiego dębu, wrzeszczało i syczało. Mógł to być leszy, ale mógł też to być i zwykły żbik. Wiedźmin nie zatrzymał się, by sprawdzić.

Мій переклад

*Місцина була відлюдна, дика, зловорожо неприязна. Геральт не вернув на тракт перед
сумерком, не хотів накидати [собі зайвої] дороги, поїхав навпрост, через бір. Ніч зустрів на
лісій верхівці високого згірка, з мечем на колінах при маленькому вогниську, в котре час від
часу підкидав пучки тої. В середині ночі помітив далеко в долині блиск вогню, почув шалене
виття й співи, а також щось, що могло бути тільки криком мордованої жінки. Він рушив туди,
ледве засвітало, але знайшов лише витопану поляну й звуглені кості в ще теплому попелі.
Щось, що сиділо в кроні розлогого дуба, верещало й сичало. То міг бути лісун, але могла
також бути і звичайна рись [прим. в оригіналі «лісовий кіт»]. Відьмак не затримався, аби
дізнатись.*

Щиро вдячний літературному редакторові за зникнення із тексту хімічного елемента бор. На жаль, разом з тим аконіт так і не дістав української назви.

Хай там як, лексична злиденність Легези навряд поборна силами однієї редактури.

Стверджуюсь у думці, що він таки найперш є російським перекладачем. Про що свідчить не тільки його слабке володіння українським словом, але й співвідношення його робіт для українського та російського ринків.

Interpreters — ті, що перекладають...

Оригінально публікація на ЖЖ від 19.09.2019.

Не секрет, що українське чистомовство давно уподібнилося квадратно-гніздовому способові сівби. Настанови, відірвані від літературної спадщини та історичної мовної практики, вбивають у голови загалу як шкільні вчительки, так і «язички» в Інтернеті. Будь-яка варіація оголошена суржилом. Чи не кожен перший у мережі кине на твоє «на протязі» визубрену фразу про вітер. А кожен другий впевнено заявить про відсутність дієприкметників в українській мові.

Ох, якби тільки квіточка Леся знала, що її нарочито фольклорні Той, що в скалі сидить, та Той, що греблі рве, зроблять з українською граматикою в XXI столітті!

Так уже сталося, що більшість знавців іноземних мов в Україні є перш усього носіями російської мови та лише в другу чергу української. І це логічно, бо тверді в українській мові кохаються саме в ній, а не в інших. А коли ти не твердий у своєму чутті й знанні, ти сильніше довіряєш авторитетам, їхнім не надто обґрунтованим настановам. Однак і первинна для тебе російська має свої прийоми, про які ти вже не зможеш забути...

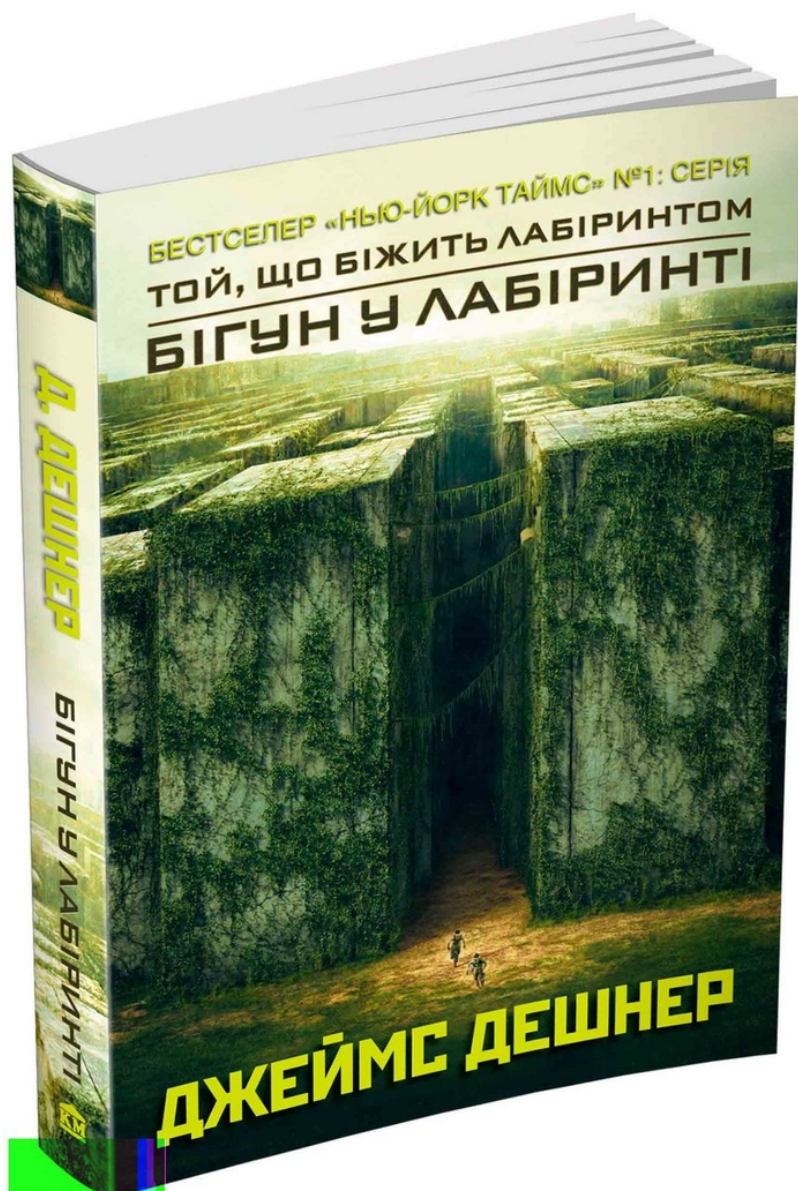
Проблема, про яку цей допис, є наслідком накладання двох граматично-стилістичних орієнтирів із різних мов і протилежних за суттю.

Про любов російських мовців до дієприкметників та про стилістичний ефект, який ті створюють, думаю, казати зайве — загальновідомий факт. Зверну увагу на те, де вони виникають у росіян при перекладі англійських текстів: зокрема на місці віддієслівних іменників. Тож пройшовши послідовно через сито двох шаблонів у головах українських перекладачів бігун стає Тим, хто біжить.

До речі, «Той, хто біжить по лезу» цікавий не лише перетворенням коротенького іменника у три слова з комою, але й проґавленою нагодою вдало вжити українську ідіому. Невже ніхто з перекладачів-локалізаторів не знає, що значить «ходити по бритві»?

Однак дехто усвідомлює проблему та навіть намагається вибратися з-під навішеного шаблону. У «Ходака по бритві» є майже тезко, котрий, як сказала б пані Фаріон, став жертвою «мовної шизофренії». Книжка, видана після українського кінопрокату екранізації, спробувала всидіти на двох стільцях. Сумлінний перекладач намагався, видавець опирався — вийшов казус.

Ще однією спробою відійти від шаблону був переклад повісті Мартіна «Ночеліт» («Nightflyers»). Проте перекладач все одно не зміг виплутатися з тенет російської мови і вжив сполучне Е за російським правилом.

Колись одного разу сформувавшись у головах, шаблон тепер живе своїм життям, уже окремішнім від оригінальних текстів. Він більше не потребує активної дії у назві першотвору: «Uprooted» стають «Ті, що не мають коріння», «The Thorn Birds» — «Ті, що співають у терні» (щоправда в останнього прикладу був російський взірець).

На завершення хочеться просто підказати якомусь перекладачеві Кінга: «Firestarter» — це простісінько «Палійка» або більш пафосно «Зачиначка вогню». І разом з тим я безнадійно впевнений, ми ще почуємо про українське видання «Тої, що породжує вогонь». Бо саме цього очікує читач.

Сучасна примітка: Пророцтво щодо назви твору Кінга збулося.

С Т І В Е Н
КІНГ

ТА, ЩО ПОРОДЖУЄ ВОГОНЬ

КСД

Відьмак між мов

Оригінально публікація на ЖЖ від 29.05.2016.

16 березня цього, 2016-го, року, через 23 роки після оригіналу та 20 років після російського перекладу, вийшло в світ українське видання перших двох книг про славнозвісного відьмака Геральта. Збірки оповідань «Останнє бажання» та «Меч призначення» переклав з польської фантастикознавець Сергій Легеза.

Я мав намір написати статтю розбір цього перекладу для журналу «Світ Фентезі». Але взявшись за саму тільки порівняльну таблицю власних назв, зрозумів, що об'єм занадто великий для статті. Справу я досі не завершив, але хочу поділитися тим, що вже є. Звісно, це лише фанатські спекуляції та критиканство, але можливо, що комусь буде цікавий мій невеличкий доробок.

Робота Легези не перший переклад оповідань про світ Геральта з Ривії, який можна умовно назвати офіційним. До цього були публікації в українському літературному журналі «Всесвіт»: в 1990-му – оповідання «Відьмак», перекладене самим Миколою Рябчуком, в 1993-му – «Дорога, з якої нема вороття» від добродійки Орести Ткачук. Але ці переклади майже не залиши ніякого сліду в свідомості читацького загалу.

Усі два десятиліття Україна лишалась під омофором нині покійного російського перекладача Євгенія Вайсброта. У цьому проблема та в цьому причина особливої привабливості для нас запізнілого перекладу на українську. Читаючи російськомовну версію, людина, що мала можливість ознайомитись з польським оригіналом, помічала, що часто-густо стилістично мала справу з Вайсбротом, а не Сапковським. Прямий переклад з лексично близької нам мови мав відкрити для нас істинного пана Анджея та одночасно нагадати про багатство і різноманіття рідної мови.

Проте це не єдиний аспект, чому нам, читачам, вже багато років знайомим з сюжетом Саги, цікава ця робота Сергія Легези. Інший аспект був зумовлений не дистанцією між польською та російською чи українською мовами, а відсутністю в епоху малої розвиненості Інтернету людини серед перекладачів, рівної в своїх енциклопедичних знаннях майстру Сапковському. Саме про цей аспект я і піде далі мова.

Справа в тому, що в сучасну добу латинописні мови мають мерзотну практику знущатися над читачем: іншомовні слова пишуться в оригінальній орфографії, а їхнє звучання пропонується вгадати. Вважається, що Ваш рівень ерудиції достатній, аби не лише визначити мову за написанням, але й правильно прочитати слово. На жаль, часто такий комплімент на адресу споживача тексту не виправданий. На превеликий жаль, нерідко цього компліменту не гідні й професійні перекладачі. В нашому випадку негідним виявився той, хто став для нас першим містком до творчості пана Анджея, – Євгеній Вайсброт.

«...Вкрай огидна манера Вайсброта – він англіфікує тексти! Іноземні власні назви в нього виходять англійськими! Італійські – німецькими!» – обурювався Сапковський. *«Ага, або французьке слово читає по-німецьки – так теж було»* – погоджувалась з ним добродійка Тетяна Гладись, яка брала цитоване мною інтерв'ю. Тексти Анджея Сапковського сповнені невігаданих імен і власних назв з реального світу. Все це є «постмодерністськими» посиланнями, або простіше «пасхалками». Вирвані з контексту реальності та поміщені в «постмодерністське» фентезі вони є нетривіальною задачею для перекладача.

Чи впорався з цією задачею добродій Легеза? Як на мене, ні. І аби не бути голослівним, я пройдуся по тексті, послідовно аналізуючи власні назви (як вдалі передачі, так і не дуже), подекуди відкриваючи вам таємницю їхнього походження.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	brama Powroźnicza
Є. Вайсброт	Канатчиковые ворота
С. Легеза	брама Линварів
М. Рябчук	Ланцюгова брама
Пропонований варіант	Кодільнича брама / Кодільницька брама

Powroźnik – кодільник, линвар, ремісник, що виготовляє кодоли, линви (канати). Кодільницькі цехи є ознакою великого міста та супутниками корабельництва.

Микола Рябчук, ймовірно, через незнання українського відповідника замінив канати на ланцюги.

У Сергія Легези ж, попри формальну вірність перекладу, присутня стилістична помилка: закінчення -ів характерне для радянської доби, а для середньовічної урбаністики природніша форма -ський. Приклади: проспект Тракторобудівників, станція метро Метробудівників; Коцарська, Римарська, Ковальська вулиці, Стадницький яр тощо.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Stary Narakort
Є. Вайсброт	Старая Преисподняя
С. Легеза	Старий Наракорт
М. Рябчук	Старий Наракорт
Пропонований варіант	Старий Наракорт

Це польська адаптація назви австралійського містечка Naracoorte, яке прославилось печерами та скам'янілими рештками викопних тварин.

Чомусь Євгеній Вайсброт вирішив перекласти цю назву, охарактеризувавши місто.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Pod Lisem
Є. Вайсброт	У Лиса
С. Легеза	Під Лисом
М. Рябчук	Лис
Пропонований варіант	Під лисом

З незрозумілих причин Вайсброт та Рябчук не стали перекладати прийменник Pod як «Під».

Очевидно, що в назві закладу мається на увазі просто звір, а тому немає причин писати загальну назву тварини з великої літери.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Wyzima
Є. Вайсброт	Вызима
С. Легеза	Визіма

М. Рябчук	Визима
Пропонований варіант	Визима / Визіма
За формою назва польська. Вірогідною є версія, що це спотворення польського слова wuzina. Аналогічне можна спостерігати на парі stolim / stolin (давньопольські форми слова «ісполин»). Слово wuz означає «виз» (риба з родини осетрових). Назву можна передати нарочито як польську через І або як питому через И. Назва міста прямо каже про його розташування в зоні нересту осетрових та наявність у прилеглої водойми виходу в море.	
Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Rivia, rívski, Riv.
Є. Вайсброт	Ривия, ривский, ривянин (ривяне).
С. Легеза	Рівія, рівійський, рівієць.
М. Рябчук	Ривія, ривійський, ривієць.
Пропонований варіант	Ривія, ривський, ривин (риви).
Слово Rivia написано нарочито не по-польськи, адже в польській мові не використовується літера V, а м'яке Р перейшло в Ж (rz). Іншомовне рі в варваризмах та іменах поляки читають твердо. Передача Сергія Легези наслідує російську вимову та порушує чинний правопис, за яким в географічних назвах рі передається як ри, якщо те не перед голосною. Всі три перекладача утворюють назву народу від країни, коли в оригіналі навпаки. Аналогії для наочності: болгарин, болгари, болгарський, Болгарія; Болівія, болівійський, болівієць. Євгеній Вайсброт скористався більш архаїчним способом, ніж решта. Цей спосіб відомий сучаснику головню за біблійними народами: Самарія – самаряни. Наразі цей суфікс асоціюється більше з населеними пунктами, ніж з країнами: харків'яни, кияни, львів'яни тощо.	
Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Treska
Є. Вайсброт	Чубчик
С. Легеза	Жмутик
М. Рябчук	Трешко

Пропонований варіант	Тросок
----------------------	--------

Це прізвисько буквально означає «пасмо», «кучер». Існує споріднене українське слово «тросок», що позначає смушок ягняти.

Вайсброт та Легеза передають прізвисько за суттю. Рябчук підбирає співзвучне ім'я Трешко, себто Терентій.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Velerad, grododzierzca
Є. Вайсброт	Велерад, ипат
С. Легеза	Велерад, бургомістр
М. Рябчук	Велерад, бургомістр
Пропонований варіант	Велерад, градоправитель

Попри нарочито непольське написання, ім'я є слов'янським та має прозору етимологію («вельми радий»).

Посада Велерада не є виборною, обраний же Легезою та Рябчуком бургомістр таким є. Також градоправителі та бургомістри зазвичай належали до різних станів: перші до аристократії, а другі до міщанства.

Велерад передусім є піклувальником за городищем як укріпленням, проте вірогідно, що його функції значно ширші, ніж у каштеляна, тобто включають упорядження і решти міста. Тому видається, що сучасним аналогом цієї посади в Україні є суміжник київський міський голова – голова КМДА, а у недалекому минулому – градоначальники Російської Імперії, що об'єднували функції губернатора та мера.

Обраний же Євгенієм Вайсбротом іпат є візантійським відповідником римського консула. Вдалий вибір з точки зору функцій, але недоречна заміна слов'янського слова іноземним.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Foltest, król, pan Temerii, Pontaru i Mahakamu.
Є. Вайсброт	Фольтест, король, владыка Темерии, Понтара и Махакама.
С. Легеза	Фольтест, король, владця Темерії, Понтару й Магакаму.
М. Рябчук	Фолтест, король, володар Темерії, Понтару та Магакаму

Пропонований варіант

Фольтест, король, пан / господар / государ
Темерії, Понтару й Магакаму.

Ймовірно, ім'я Foltest є помилковим прочитанням німецького дієслова folteft (в сучасному написанні solltest, а інфінітив sollen), яке значить «повинен». Пан Анджей Сапковський міг побачити це слово, гортаючи доволі старе німецьке видання, наприклад, «Трістана та Ізольди». Читається результат цієї «помилки» німецькою та польською однаково – Фольтест.

Також ім'я може бути адаптацією англійського слова fault («хиба»), але суфікс ступені порівняння -est застосовується до прикметників, а «фолт» є іменником.

Слова Temeria та Pontar романські. Каталонською та португальською temer значить «страх». Pontar же на венеційському говорі означає «прямувати», що цілком підходить для річки. Також «понтар» у остяко-самоїдів це володіння племінного князя.

Гори Mahakam у реальному світі є індонезійською рікою.

Є дивною гра зі словом від Сергія Лєгези, адже «пан» в значенні «государ» є цілком прийнятним. При бажанні можна було використати реальний україно-молдовський титул «господар».

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Geralt z Rivii
Є. Вайсброт	Геральт из Ривии
С. Лєгеза	Ґеральт з Рівії
М. Рябчук	Геральт з Ривії
Пропонований варіант	Геральт із Ривії

Ґфетиш сучасної української мови є темою політичною.

Використання літери Ґ видається недоречним відхиленням від чинного правопису через наявність в літературному циклі імен, наприклад, голландського походження (в голландській мові G читається «на білоруський манір»). Врахування цього фактору створить непослідовність, яка може заплутати допитливого читача, а ігнорування – спотворення.

В романі «Хрещення вогнем» присутній натяк на реальне звучання імені протагоніста. «Geralt Roger Eryk du Haute-Bellegarde» – таким вигаданим іменем просить називати себе молодий Геральт. Всі компоненти цього імені є французькими, хоч і з певними фірмовими для Сапковського спотвореннями. Українською мовою це можна записати наступним чином: Жераль Роже Ерик дю От-Бельгард. Тобто збереження польського Ґ в непольському імені Геральта не є необхідністю. Адже це спотворення жодним чином не краще за українське, коли мова про україномовний текст. З іншого боку спільнота ніколи не прийме кардинальне виправлення Ґеральта на Жералья.

Щодо Z: в українській мові присутнє чергування зі/з/зі, і використання прийменника «із» дозволяє уникнути одзвінчення T.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Adda, strzyga
Є. Вайсброт	Адда, упириха
С. Легеза	Адда, стриг'а
М. Рябчук	Адда, упириця
Пропонований варіант	Адда, стрига

Існує щонайменше дві річки з таким ім'ям і один англосаксонський король.

Вайсброт та Рябчук підмінили назву сілезької потвори на більш звичну для себе. Легеза ж передає її непослідовно: адаптуючи польське gzu (читається жи), залишає польське g. Логічніше адаптувати слово повністю, особливо враховуючи наявність співзвучного українського слова.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Vizimir
Є. Вайсброт	Визимир
С. Легеза	Визімір
М. Рябчук	Візимир
Пропонований варіант	Визимир

Vizimir є формою назви колись слов'янського міста Wismar, що в Німеччині, та просто венецьке ім'я. Традиційно такі імена передаються з кінцевим -мир, незалежно від етимології. Решту I пропонується передати, як у питомому (давно запозиченому) слові.

Перекладач / письменник	Текст
А. Сапковський	Novigrad
Є. Вайсброт	Новиград
С. Легеза	Новіград
М. Рябчук	Новоград

Новіград це місто в Хорватії. Хорватська мова не розрізняє звуки і/и, а м'якість приголосного позначається явно за допомогою Ј. Український правопис вимагає передачі в югославських назвах І як И.

Сподіваюся, що я ще повернуся до аналізу перекладів та таки створю довідник власних назв Саги. Дякую за увагу.